

Το διπλό βιβλίο

Δημήτρης Χατζής

Μια εναλλακτική παρουσίαση

Σπύρος Αντωνέλλος
Ε.Μ.Ε.

Η ενασχόληση των μαθητών με το λογοτεχνικό βιβλίο στην τάξη

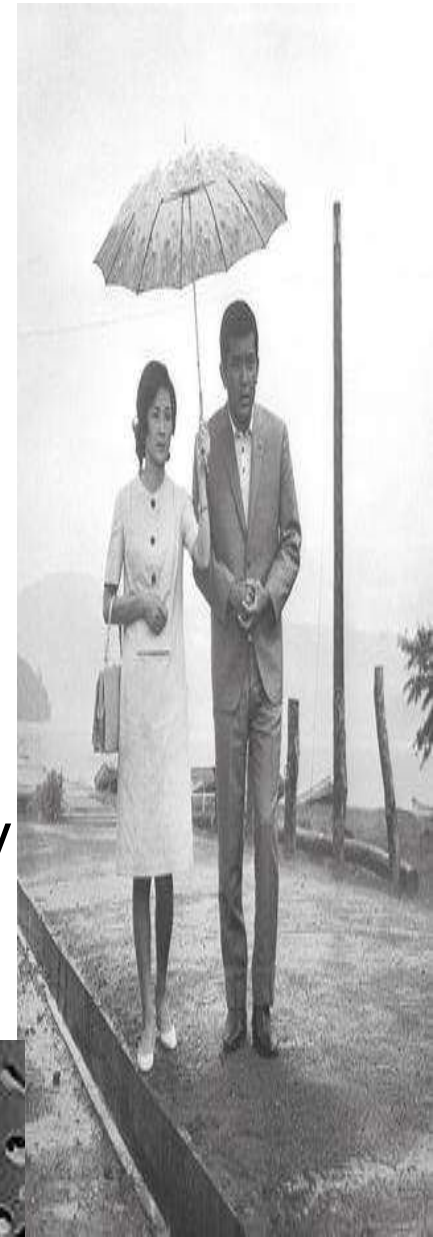
Οι μαθητές θα ασχοληθούν με το λογοτεχνικό βιβλίο εργαστηριακά. Θα καλυφθούν οι θεματικοί άξονες που το συνθέτουν και θα μπορέσουν μέσα από μια οριζόντια ενασχόληση με το έργο να κατανοήσουν τα νοήματά του, αλλά και να διαπιστώσουν τη διαχρονικότητα του «Διπλού Βιβλίου».

Ενδεικτική κατανομή διδακτικού χρόνου

(Το Διπλό Βιβλίο του Δ.Χατζή, Υποστηρικτικό υλικό για τον Καθηγητή, Υ.Α.Π. 2008, σ.72

- 1^η περίοδος
 - Ο συγγραφέας και το έργο του, ιστορικό-κοινωνικό-πολιτικό πλαίσιο
- 2^η περίοδος
 - Περιεχόμενο, Δομικά στοιχεία
- 3^η-6^η περίοδος
 - Θεματικοί άξονες
- 7^η περίοδος
 - Διαθεματικές εργασίες-Ανακοινώσεις μαθητών
- 8^η περίοδος
 - Συνολική θεώρηση του έργου-Αξιολόγηση

Μια εναλλακτική διδακτική πρόταση (8 περίοδοι)

6 περίοδοι για την παρουσίαση του βιβλίου
2 περίοδοι για τη διόρθωση-παρουσίαση εργασιών

Στόχοι:

- Να γνωρίσουν οι μαθητές το ομώνυμο έργο του Δ. Χατζή μέσα από μια πρωτότυπη διαδικασία που θα τους ελκύσει το ενδιαφέρον, να ασχοληθούν, να προβληματιστούν με το μυθιστόρημα και να απολαύσουν την πορεία μελέτης του *Διπλού Βιβλίου*.
- Να γνωρίσουν τη μεταπολεμική Ελλάδα και τη δύσκολη περιπέτεια του ελληνισμού της μετανάστευσης.
- Να κατανοήσουν τις συνέπειες της βιομηχανοποιημένης κοινωνίας και του αστικού μετασχηματισμού της.
- Να γνωρίσουν την ιδιότυπη γραφή του Δημήτρη Χατζή.
- Να συγκρίνουν το έργο και με άλλα λογοτεχνικά έργα, αλλά και να εντοπίζουν κοινές ιδεολογικές αναφορές

Πριν από την παρουσίαση στην τάξη:

Στην αρχή της σχολικής χρονιάς έχουν δοθεί στους μαθητές:

- το λογοτεχνικό βιβλίο για μελέτη
- βιογραφικά στοιχεία του Δημήτρη Χατζή
- το ιστορικό, πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο του έργου
- δειγματικές ερωτήσεις που αφορούν στο σύνολο του έργου (τετράδιο εργασιών)

1^η διδακτική περίοδος

Δημιουργία κλίματος
δεκτικότητας:

- Δημοτική ποίηση και μετανάστευση/εικόνες σχετικές με ένα από τα θέματα του έργου.
- Μουσική επένδυση με τραγούδια της εποχής:

*Ο θάνατος κι η ξενιτιά,
η φτώχεια κι η ορφάνια
Τα τέσσερα τα ζύγιασαν
βαρύτερα είν' τα ξένα...*

Έλληνες μετανάστες λίγο πριν αναχωρήσουν για τη Γερμανία

Η μπαλάντα του μετανάστη

Στίχοι: Γιώργος Σκούρτης

Μουσική: Γιάννης Μαρκόπουλος

Σε ξένη χώρα μια βραδιά
εβρέθηκα στα ξαφνικά
με μια φτερούγα στην καρδιά
και με πασπώρτ εργάτη

Δεν ξέρω πώς να περπατώ
και πώς τη γλώσσα να μιλώ
κρατιέμαι να μη τρελαθώ
μα τρέμω και κομμάτι

Ρίχνει και χιόνι δυνατό
μα εγώ δεν έχω ούτε παλτό
στην χώρα μου το μήνα αυτό
γυρνάμε με σακάκι

Αλλιώς μου τά'παν στο χωριό
εγώ δεν ήθελα να'ρθώ
μου είπαν θα 'βρω το χρυσό
και βρήκα το φαρμάκι

Το δρόμο παίρνω το μακρύ
η νύχτα είναι φοβερή
και η βαλίτσα μου ανοιχτή
την κουβαλώ στην πλάτη

Ανοίγει η πόρτα του μπιστρό
πετάνε έξω έναν ξανθό
σκύβω στο φως για να τον δω
και βλέπω το Σταμάτη

Με πήρε σπίτι ώρα δυο
και μού' βρασε βαρύ γλυκό
μα εγώ ξεσπάω σε λυγμό
και μού' δωσε ουζάκι

Την άλλη μέρα στις οχτώ
πήγα να δω τ' αφεντικό
μα δεν μου άνοιξε να μπω
κι είδα τον επιστάτη

Κι από τις πέντε το πρωί
με βάλανε μες στο κελί
Δευτέρα με Παρασκευή
δίπλα σ' ένα παιδάκι

Δουλεύω τώρα χρόνια δυο
ξέχασα το μικρό μου γιο
και τη φτερούγα μου μαδώ
σε τούτη εδώ την άκρη.

Κραυγή δέκατη Πέμπτη

Κλείτος Κύρου

Όταν βγήκες στους δρόμους δεν αναγνώριζες τίποτε
Ένας λαός εκφυλισμένος συνωθούνταν
Στις αγορές και στα ηλεκτρόφωνα τι να΄γιναν της γης οι
αντρειωμένοι

Μιλώ με σπασμένη φωνή δεν εκλιπαρώ
Τον οίκτο σας μέσα μου μιλούν χιλιάδες στόματα
Που κάποτε φώναζαν οργισμένα στον ήλιο
Μια γενιά που έψελνε τα δικαιώματά της
Κουνώντας λάβαρα πανηγυριού σειώντας σπαθιά
Γράφοντας στίχους εξαίσιους μιας πρώτης νεότητας
Ποτίζοντας τα σπαρτά με περίσσιο αίμα
Μικρά παιδιά που αφέθηκαν στο έλεος τ' ουρανού

Η γενιά μου ήταν μια αστραπή που πνίγηκε
Η βροντή της η γενιά που καταδιώχτηκε
Σα ληστής σύρθηκε στο συρματοπλέγμα
Μοίρασε σαν αντίδωρο τη ζωή και το θάνατο
Οι άνθρωποι της γενιάς μου δεν πεθαίνουν
Στα νοσοκομεία κραυγάζαν έξαλλοι στα εκτελεστικά αποσπάσματα
Τα χέρια τους ήταν μαγνήτες
Τρώγαν πικρό ψωμί κάπνιζαν εφημερίδες
Ζητώντας ευλαβικά μια θέση σ' αυτήν τη γη

.....

«Γκασταρμπάιτερ»

Οι πρώτοι Έλληνες «γκασταρμπάιτερ» έφτασαν στη Γερμανία μετά την υπογραφή του Συμφώνου Προσέλευσης Εργατών τον Μάρτιο του 1960.

Στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, η πλειοψηφία της πρώτης γενιάς Ελλήνων μεταναστών βρίσκεται πλέον σε ηλικία συνταξιοδότησης, ενώ παράλληλα ζει και μεγαλώνει εκεί η τρίτη γενιά μεταναστών της.

Σήμερα οι Έλληνες αποτελούν το 5% του ξένου πληθυσμού στη Γερμανία και είναι η τέταρτη μεγαλύτερη πληθυσμιακή ομάδα μεταναστών της χώρας.

Πορεία:

- **Πρώτες εντυπώσεις** των μαθητών για το λογοτεχνικό βιβλίο του Δ. Χατζή
- **Το περιεχόμενο:** Τα κεφάλαια του έργου είναι εννέα. Χωρίζονται οι μαθητές σε αντίστοιχες ομάδες, τους δίνεται το κεφάλαιο που θα παρουσιάσουν και χρόνος 5 λεπτά για να το ξαναθυμηθούν. Επιλέγουν τον αντιπρόσωπό τους και είναι έτοιμοι για τη διαδοχική παρουσίαση των κεφαλαίων (**θεατρικό αναλόγιο**).

2^η διδακτική περίοδος

Θεματικός άξονας: Οι χώροι στο «Διπλό Βιβλίο»

Στόχος: Οι μαθητές εξετάζουν την εναλλαγή των χώρων για να είναι σε θέση να κατανοούν τη διπλή «γεωγραφία» του έργου.

Οι χώροι:

Κεφ.1: Στουτγκάρδη, Γερμανία, 1973 ΑΟΥΤΕΛ

Κεφ.2: Ελλάδα, Σούρπη και Βόλος

Κεφ.3: Γερμανία

Κεφ.4: Ελλάδα, Σούρπη

Κεφ.5: Γερμανία

Κεφ.6: Ελλάδα

Κεφ.7: Γερμανία

Κεφ.8: Ελλάδα, Μολάοι Λακωνίας

Κεφ.9: Από τη Γερμανία στην Ελλάδα

Πορεία εργασίας κατά τη 2^η διδακτική περίοδο

1. Καταγράφονται οι χώροι.
2. Οι μαθητές συνθέτουν τους χώρους μέσα από τις περιγραφές (έμμεσες/άμεσες) του Δ. Χατζή αλλά και τις αφηγηματικές του τεχνικές.
3. Εξετάζουν τις συνθήκες που επικρατούν και τις καταγράφουν.
4. Ανακοινώνουν τις πληροφορίες που συνέλεξαν και προσπαθούν να τις συνδυάσουν με το ιστορικό, πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο.

Ενδεικτικά ερωτήματα που θα ερευνηθούν:

- Πώς ο Δημήτρης Χατζής αναπαριστά τους χώρους; Πού στοχεύει; Υπάρχει αληθοφάνεια;
- Οι αφηγηματικές τεχνικές που χρησιμοποιούνται από τον δημιουργό του έργου πώς διαγράφονται στην αναπαράσταση των χώρων;
- Πώς οι χώροι βοήθησαν στη λειτουργία της μνήμης; Να δώσετε συγκεκριμένα παραδείγματα μέσα από το κείμενο.
- Πώς δομείται το ιδεολογικό υπόβαθρο του έργου μέσα στους σκηνικούς χώρους του «Διπλού βιβλίου»; Να δώσετε παραδείγματα.

Βιομηχανικός εργάτης

Άνθρωπος και Μηχανές - Αποξένωση

3η- 4η διδακτική περίοδος

Θέμα: Προσωπογραφίες στο διπλό βιβλίο

Αντρες:

- Συγγραφέας
- Κώστας
- Τούρκος χαμάλης
- Σκουρογιάννης
- Αναστάσης-μικρός ράφτης
- Σταύρος
- Ο ιδιοκτήτης του ξυλάδικου
- Θανάσης
- Μικρασιάτης μάστορας
- Μύλλερ
- Σκουρογιάννης
- Γερμανός χαμάλης
- Βασίλης
- Μπρουσάκης, Βασιλειάδης, Γιαννόπουλος, Σαββίδης: ελληνικό καφενείο
- Εάδερφος του Σκουρογιάννη
- Γερο-Τράκας

Γυναίκες:

- Αναστασία
- Μάνα
- Φράου Μπάουμ
- Έρικα
- Μάνα του Βασίλη
- Θεία του Βόλου

Οι ομάδες παρουσιάζουν τα πρόσωπα στην εξελικτική τους πορεία και συγκεντρώνουν πληροφορίες που τα σκιαγραφούν. Στην πορεία παρουσίασής τους μπορούν να τα συγκρίνουν μεταξύ τους.

Θέματα για συζήτηση με αφορμή τα πρόσωπα του έργου:

- Ποιος είναι ο ιστορικός χρόνος στον οποίο κινούνται οι ήρωες;
- Καθημερινοί ή εξιδανικευμένοι ήρωες;
- Αντίθετοι / όμοιοι χαρακτήρες
- Συγκρούσεις
- Αλλοτριωμένοι ήρωες
- Συμβιβασμένοι στον χωρόχρονο
- Ο ακυρωμένος έρωτας κι ο αποτυχημένος γάμος στις ζωές τους
- Τραγικοί ήρωες;
- Ολοκληρωμένοι ως χαρακτήρες;
- Η «σιωπή» και η αδυναμία αντίδρασης των ηρώων.

5^η διδακτική περίοδος

Θεματικός άξονας: Ο νόστος και το αδύνατο της επιστροφής στη γενέθλια γη

Πορεία:

- Δημιουργία κλίματος δεκτικότητας ακούγοντας «**Το τζιβαέρι**».
- **Θέματα για συζήτηση:**
 - Η νοσταλγία της πατρίδας και η εξιδανίκευσή της από τον μετανάστη.
 - Η επιστροφή ως μια νέα αποδημία
 - Τραγική διαπίστωση: Η απώλεια του ρωμαίικου
 - Οι αντιδράσεις των ηρώων του Δ. Χατζή
 - «Παλιά» και «νέα» Ελλάδα
- **Παράλληλα κείμενα:** Γ. Σεφέρη,
Ο γυρισμός του ξενιτεμένου/Δ. Χατζή,
Τραγούδι για τον Κάσπαρ Χάουζερ, το μικρό αλήτη

6^η διδακτική περίοδος

Θέμα: Πώς υποδηλώνεται η «διπλότητα» του βιβλίου;

Αφηγηματικές διπλότητες:

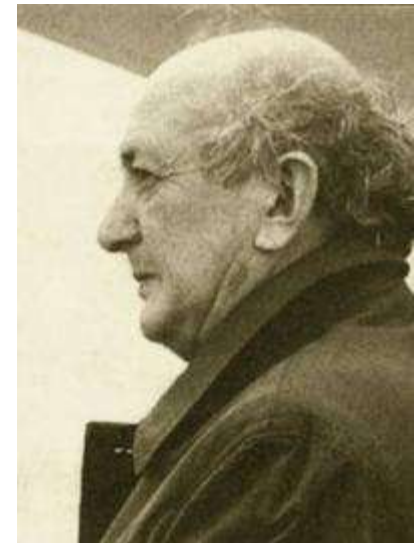
- Ο παντογνώστης συγγραφέας
- Αφηγητής: Εντολοδόχος του συγγραφέα
- Σταδιακή αυτονόμηση του Κώστα, απόρροια ιδεολογικών προβληματισμών και της ανάγκης του να εκφράσει τις εμπειρίες του.
- Ο συγγραφέας αναζητά το ρωμαίικο και τον σημερινό άνθρωπο κι ο Κώστας ικανοποιεί το αίτημά του σκιαγραφώντας τη δική του προσωπική περιπέτεια.

Άλλες διπλότητες:

- «Ελληνικό βιβλίο»/ «Γερμανικό βιβλίο»
- Αναστασία: φανταστική και ρεαλιστική ζωή
- Σύγχρονος και παλιότερος κόσμος

7^η και 8^η περίοδος: Τετράδιο εργασιών - Απαντήσεις / Τελική αποτίμηση του Διπλού Βιβλίου

- Πολλές από τις εργασίες έχουν ήδη απαντηθεί κατά την πορεία επεξεργασίας του λογοτεχνικού βιβλίου. Οι μαθητές καλούνται να συμπληρώνουν σταδιακά το τετράδιο εργασιών.
- Εάν μπορεί να διατεθεί χρόνος, προτείνεται η δραματοποίηση του κεφαλαίου «Η Αναστασία των Μολάων»

*«...Μακριά στον ορίζοντα,
τα μεγάλα πουλιά σου
χάνονται – ένας κόσμος
που φεύγει. Ανήκω σ’
αυτόν – να φύγω μαζί
του: ο συγγραφέας,
λοιπόν, που πεθαίνει κι
αυτός μαζί μαζί με τα
πρόσωπα του βιβλίου
του που πεθαίνουν.»*

Θέμα: **Η Αναστασία των Μολάων**

2 διδακτικές περιόδους

Στόχοι:

1. Οι μαθητές να είναι σε θέση να ερμηνεύουν μέσα από θεατρικές τεχνικές τα λογοτεχνικά κείμενα.
2. Να υποδυθούν ρόλους με αφορμή ένα λογοτεχνικό κείμενο.
3. Να εργαστούν συλλογικά, πρωτότυπα και δημιουργικά, αλλά και να νιώσουν τη συγκίνηση που προσφέρει η λογοτεχνία.
4. Να γνωρίσουν καλύτερα τη συγκεκριμένη ηρωίδα του Χατζή και να «βιώσουν» για λίγο τη δραματική της περιπέτεια.

Η δραματοποίηση

Προϋπόθεση: Η καλή μελέτη του κεφαλαίου

Βηματολόγιο:

1. **Παιχνίδι απελευθέρωσης** της ομάδας με κίνηση βασισμένη στη μουσική του Σταμάτη Σπανουδάκη για την ταινία του Παντελή Βούλγαρη «Πέτρινα Χρόνια» (βλ. τέτοιες ασκήσεις στο βοήθημα για τον καθηγητή *Θεατρικές Προσεγγίσεις*, Υ.Α.Π. 2002).
2. **Τα μέλη της ομάδας κάθονται σε κύκλο.** Για λίγα λεπτά συζητούν το περιεχόμενο και ο καθηγητής τους βοηθά να απομονώσουν 4 κύρια αφηγηματικά-περιγραφικά σημεία, στα οποία ακούμε τη «φωνή» της Αναστασίας.

3. Επιλέγονται οι μαθήτριες που θα υποδυθούν σε διάφορες φάσεις την Αναστασία και οι υπόλοιποι μαθητές τις πλαισιώνουν για να παίξουν σε λίγο την άσκηση των «4 δωματίων». Αυτό σημαίνει πως θα επικεντρώσουμε την αναπαράσταση του κεφαλαίου σε 4 «στιγμές».
4. Δίνονται στους μαθητές τα 4 βασικά «σημεία» του κειμένου και οι 4 ομάδες μελετούν-συζητούν το κείμενό τους.
5. Με τη βοήθεια του καθηγητή αποδεσμεύονται σιγά σιγά από το κείμενο και καλούνται να ετοιμάσουν την αναπαράστασή του (feeling the myth).

6. Οι μαθητές που πλαισιώνουν την Αναστασία σε κάθε ομάδα, ζωντανεύουν την αφήγησή της, δημιουργώντας εικόνες με λόγο των όσων εκείνη αφηγείται/θυμάται.

7. Η τελική «παράσταση» στην τάξη θα κατευθυνθεί από τον καθηγητή, ο οποίος με το χτύπημα των χεριών θα παγώνει και θα ζωντανεύει με τη σειρά τα «4 δωμάτια».

8. Το τέλος: Όλοι οι συμμετέχοντες έρχονται στο κέντρο της αίθουσας και σχηματίζουν μια παλιά φωτογραφία εμπνευσμένη από την «Αναστασία των Μολάων», ενώ ακούνε τη Σαβίνα Γιαννάτου να τραγουδά το «Γιατί πουλί δεν κελαηδείς» («Τραγούδια της Μεσογείου»).

9. Συζήτηση-εντυπώσεις.

**Και τα πουλιά μου δεν ήρθανε πια
-δεν είναι να ξαναρθούνε, το ξέρω...**

Αναστασία